

G. Altner, B. Mettler–Meibom, U. E. Simonis i U. v. Weizsäcker (Hrsg).

JAHRBUCH ÖKOLOGIE 1997

München, C. H. Beck, 1996, 343 str.

Krajem svake kalendarske godine, počevši od 1992., iz tiska se pojavljuje ekološki godišnjak. Tako i ovaj, šesti po redu *Jahrbuch Ökologie 1997* ima već uobičajenu strukturu: *I. Perspektive, II. Naglasci 1997., III. Disput: novi medijski svijet i okoliš, IV. Povijest ekološke politike, V. Primjeri, iskustva, ohrabrenja, VI. Tragovi i Dodatak.*

Perspektive sadrže priloge Hermanna Scheera, Helmuta Haberla, Kai–Uwe Drews i Martina Jänickea.

Scheer piše o mogućnostima Sunčeve energije. Prilog je zanimljiv po tome što zastupa tezu o mogućem *perpetuum solare*, po kojemu obnovljive energije nisu *deus ex machina* nego *deus ex sole*. Sunčevu energiju predpostavljaju pretpostavljaju sve obnovljive energije, osim one koja ima lunarne uzroke (13), a pružaju nam mnogo veće šanse od fosilne i atomske energije, posebice s obzirom na posljedice njihova preobražavanja pri korištenju. Scheer objašnjava da Sunčeva energija nije samo neka »alternativa«, neki dodatak, nego nova baza za novi civilizacijski model nasuprot ekonomiji smrti. Zastupnici konvencionalnih energetske sustava u budućnosti nemaju više što ponuditi, pa će Sunčeva energija predstavljati sudbomosno pitanje sredinom 21. stoljeća. Zanimljivo je da neki autori to isto drže o plutoniju (J. Attali). Zato se jedino Sunčeva energija može označiti kao energija budućnosti. Osim toga, ona ne proturječi prirodnim tijekovima ravnoteže. Zanimljivi su neki navodi protivnika sunčeve energije – ili kako ih on naziva – »legende protiv Sunčeve energije«. To su teze s argumentacijom da potencijal Sunčeve energije nije dovoljan i da u svakom slučaju može imati samo dodatnu funkciju;

da energetska koncentracija nije dovoljna za civilizacijsku uporabu; da ja korištenje ovih energija preskupo; da još nisu izgrađene podobne tehnike; da se energetske sustav može samo postupno mijenjati itd. Razlozi za ozbiljan praktični rad na korištenju sunčevih energija nije samo u »ažurnosti« svjetskog tržišta nego i u sustizanju tijecka vremena. Zato njihovo korištenju mora već sada uspjeti kao novi prodor u naša shvaćanja i realnoj primjeni.

Haberlov prilog o »neto primarnoj proizvodnji« (*Nettoprimärproduktion – NPP*) energije nadovezuje se na prethodnu problematiku. On ukazuje na činjenicu da biljke proizvode energiju, čiji nepotrošeni dio (suvišak) troše životinje, mikroorganizmi i gljive. Ovo je delikatna energetska ravnoteža ekosustava. Ona može biti narušena narušavanjem ekosustava – čovjekovim prekomjernim utjecajem – smanjivanjem Zemljinog biljnog pokrivača. Na to ukazuje već sama činjenica da čovjek (jedna od 5 – 30 milijuna životinjskih vrsta) kontrolira natprosječni udio resursa.

»Neto primarni proizvod« (NPP) je u prirodi jedva promjenljiva veličina i predstavlja jednu od bitnih granica za razvoj čovječanstva. Čovjek djeluje na ekosustave na dva načina: s jedne strane žetvom biomase koja se više ne pojavljuje kao energetske input u prehranbenom lancu, a s druge promjenom biotopa – promjenama šumskog i drugog biljnog pokrivača. Bez euforičnosti autor postavlja pitanje što će se dogoditi ako se pučanstvo u slijedećem stoljeću udvostruči ili utrostruči i za sebe bude koristilo, primjerice, 80% ili gotovo 100% NPP–a? Korištenje NPP–a može se pokazati kao razlika između hipotetičke veličine prirodne vegetacije i stvarnog stanja nakon čovjekova korištenja. Autor nastoji ovu problematiku približiti na primjeru Austrije.

Martin Jänicke, u prilogu o dosadašnjim debatama o ekološkoj politici, kritički

ukazuje na fatalne tendencije instrumentalne orijentiranosti industrijskih društava, jer postavljaju sredstva iznad ciljeva. Taj **instrumentalizam** doživljavamo i u području ekološko-političkih rasprava kao shvaćanje o održavanju naše udobnosti. Po autoru, problem nije u krivim odlukama nego u nedostatnosti djelatnih uvjeta. »Djelatni uvjeti zaštite okoliša više odlučuju nego izbor instrumentarija« (45). To znači da se manje radi o »preorijentaciji« a više o procesima učenja; manje o klasičnoj upravljačkoj koaliciji a više o uspostavljanju ekološke modernizacijske koalicije; manje o apstraktnom **kako**, a više o širokoj osnovi prihvaćanja **što** (39). Ekološka se politika ne može ograničiti na državno djelovanje niti na jednostavni obrazac. U pitanju su strategije kao dugoročno plansko djelovanje s fleksibilnošću interakcijske dinamike akterâ. Za razliku od nekih drugih strategija (primjerice vojnih), u ekološkoj su politici »protivnici« potencijalni suigrači. Nakon Konferencije UNCED-a u Riu (1992.) ekološko planiranje nije tek »instrument« nego »sveobuhvatna strategija usmjerena na trajno postavljen, organizirani proces učenja, pronalazanja ciljeva i preobrazbe« (41). Radi konkretiziranja, Jänicke navodi raznolikosti pojedinih zemalja: Nizozemske, Danske, Austrije, Japana i Južne Koreje. Ekološko se planiranje može prikazati kao model koji mora uvažavati neke kriterije, a osobito dugoročnost ciljeva, što znači uspostavljanje »strateškog saveza« koji vodi zajedničkim interesima – koji inače postoje ali nisu mobilizirani kao ekološko-politički resursi.

U drugom i najopsežnijem dijelu Godišnjaka urednici su uvrstili autorske priloge o sljedećim temama: »*Djeca i okoliš*«, »*Ekološki životni stilovi*«, »*Ekološka filozofija*« te »*Turizam i okoliš*«. Osvrnut ćemo se na neke priloge o dvjema temama: o ekološkim životnim stilovima i o ekološkoj filozofiji.

U sociologiji su već tradicionalno poznata istraživanja životnih stilova. Međutim,

posljednjih se godina pod utjecajem ekoloških problema otvorila rasprava o ekološkoj dimenziji životnog stila, odnosno stilova, pa su prilozi Katrine Gillwald: »*Ekološki podnošljivi životni stilovi. Šanse i zapreke*«, Roberta Gassnera, Barbare Mettler-von Meibom i Beate Schulz: »*Odlaganje problema više ne pomaže*«, Petera Muckea: »*Održivi stilovi života – putovi prema konkretnim utopijama*«, Christophu Ewena: »*Društvena promjena i utjecaji na okoliš*« vrlo aktualni i inspirativni.

K. Gillwald ističe da – nasuprot kritikama »društva suviška« (Galbraith) ili »društva odbacivanja« (Toffler) – 60-ih i 70-ih godina u stručnoj literaturi nastaju tri vodeća pravca koji utječu na kriterije ekološki prihvatljivog društva: 1. ograničavanje praksâ opterećivanja okoliša, odnosno zamjena manje opterećenim praksama (*Suffizienzgedanke* – misao o suficitarnosti); 2. materijalna i energetska kolanja kvalitativno i kvantitativno prilagoditi preradbenim sposobnostima ekosustava (*Konsistenzgedanke* – misao o konzistentnosti); 3. povećati produktivnost resursa (po jedinici), odnosno smanjiti upotrebu materijala i energije (*Effizienzgedanke* – misao o efikasnosti). U svezi s novom etikom danas nastaje »ekologija vremena«, u svezi s životnom filozofijom – zabava, a u svezi sa blagostanjem – nova varijanta tumačenja blagostanja kao »vremenskog blagostanja« (blagostanje u vremenu). Ekologiziranje stilova života ima svoje šanse ali i zapreke. Primjerice, ne postoji dovoljno smislenih djelatnih prilika, ekološki životni stil je za većinu građana preskup itd.

Gassner, Meibom i Schulz pišu o načinu života u svakodnevi. O njemu postoje dvije vodeće slike: ona o vegetarijanskoj prehrani i ona o svakodnevnom bržem i pristupačnijem doseg u informacija i komunikacija. Način života u svakodnevici postaje »sposoban za budućnost« (*zukunfts-fähig*) ako se zapreke klasične ekologije promatraju upravo kao socijalna i komunikacijska ekologija. To su dva odvo-

jena diskursa i vizije: jedan usmjeren na ekologiju, a drugi na medije (94). Autori ističu da je nakon Konferencije u Riu 1992 postignut napredak i da je uspostavljena nova povezanost između globalnog razaranja i obrazaca intenzivne proizvodnje sirovina i potrošnje u industrijskim zemljama.

Postoji opasnost zaboravljanja ekoloških aspekata u multimedijском tehnološkom razvoju. Tehnologija potpomaže nove stilove ali izaziva i probleme: ekološko opterećenje zbog posebnog otpada, kompleksnost rješavanja elektronskog otpada, elektrosmog, potreba za zaštitnim kulisama u uredima itd. Zanimljiv je podatak da za proizvodnju jednog PC-a s monitorom treba 5.33 kwh struje, zagadi se 33.000 litara vode, opterećuje se 56 mil m³ zraka, nastaje 320 kg otpada (od toga 20 posebnog otpada), a u atmosferu se ispusti više od 3 tone CO₂ (98). Problemi se mogu analizirati na dvije razine: na makrosocijalnoj i na mikrosocijalnoj razini.

Mišljenje je autora da nove medijske tehnike stvaraju neželjene rizike. Jedan od njih je slabljenje našeg senzibiliteta prema prirodnom svijetu (biljke, životinje, krajolik). Nastajanje stilova života sposobnih za budućnost povezano je s procesom u kojemu se s jedne strane oblikuje »nekritička multimedijalna euforija«, a s druge manje atraktivni »poziv na štednju«.

O temi »Ekološka filozofija« pišu: Godela Unseld, Arne Naess, K. Michael Meyer-Abich i Günter Kunert.

Godela Unseld ističe da se prijašnja deviza »ekološki misliti i živjeti« danas treba uzeti kao poticaj za ponovno promišljanje i istraživanje odnosa »čovjek – priroda«. Prijašnji način spoznavanja prirode preko znanstveno-tehničkog pristupa shvaćao je prirodu kao objekt i bio je samo jedan od pristupa stvarnosti. Od tog dekonstrukcijskog zahtjeva znanstvene spoznajne metode nedostaje samo jedan korak do konstruktivističkog stajališta po koje-

mu je stvarnost rezultat specifične interakcije između spoznajućeg i spoznatog.

U nekim kulturama zapadnog i industrijskog utjecaja (Kanada, Australija, SAD, Norveška) razvila se *deep ecology*. Njezin tvorac je A. Naess i autori poput, primjerice, P. Shepard, G. Session, B. Deval, D. La Chapelle i drugih. Tipične za početak toga pristupa tri su temeljne misli: »uvjerenost« da i druga živa bića, a ne samo čovjek, imaju svoju vrijednost (*Eigenwert*), vrijednost po sebi; da prema »normi« biocentrične jednakosti čovjek kao i drugi oblici života imaju jednaka prava na samoostvarenje; »shvaćanje« da isto etičko načelo dozvoljava niz mogućnosti konkretizacije i time zajedničke pretpostavke različitih shvaćanja i kultura.

Što se tiče *deep ecology* pokreta, ne radi se o ponudi konačnih rješenja nego radije o »otvorenosti« različitim mogućnostima djelovanja, kao i kod tradicionalnih građanskih inicijativa. Primjerice, *Earth First* i spektakularni protesti protiv sječe ostataka prašume u Sjevernoj Americi. S *deep ecology* ne nastaje nikakav pokret s partijom koja ima svoj svjetonazor, nego više strukture otvorene »mreže«.

Zanimljivo je da se paralelno s pojavom kritike *deep ecology* formiraju različite grupe koje zastupaju obnavljanje svoje tradicije i očuvanje kulture i povratak prirodi: zalaganje za ekološki podnošljivo gospodarstvo i način života, obrana iskustva kao svojeg zavičaja i očuvanje jezika, zahtijevaju svoje odgojne i istraživačke institucije i pravo na samoupravu. (Primjer u Europi: Samen u Sjevernoj Skandinaviji/Rusiji.)

Kritika pokreta kao što je *deep ecology*, koji dovodi u pitanje temeljne strukture naše kulture i ističe »nasilje nad stvarima« kao sredstvo opravdanja, seže od odbacivanja do difamiranja. Predbacuje im se »povratak prirodi« u darvinističkom smislu; njihovo isticanje iskustva kao osnove znanja kritizira se kao zamjena razuma s osjećajima; čak im se predbacuje i ekofašizam.

Očito je, da za takav pokret još uvijek nema dovoljno razumijevanja.

Arne Naess je tvorac *deep ecology*. U ovom prilogu piše o glavnim obilježima *the deep ecology movement*, kao što su: odbacivanje antipodnog koncepta »čovjek–priroda«; principijelni biosferični egalitarizam; princip diverziteta i simbioze; odbacivanje klasa; borba protiv zagađivanja okoliša; kompleksnost a ne kompliciranost, te lokalna autonomija i decentralizacija.

Za »dubinski ekološki pokret« karakteristično je: (a) da se norme i usmjerenje pokreta ne mogu inducirati iz ekoloških razmišljanja; (b) da su najznačajnije vodeće ideje potpuno jednoznačno etički normativne; (c) da su ovi ekološki pokreti prije »ekofilozofski« nego ekološki. Ekologija se, naime, služi znanstvenim metodama a filozofija je kao opća forma deskriptivnih i preskriptivnih debata. To je jedna vrsta »sophie«, razboritosti, prije svega političke razboritosti. Naess ističe »ekozofiju«, pod kojim pojmom podrazumijeva filozofiju ekološke harmonije ili ravnoteže, koja, osim normi, pravila i postulata, sadrži hipoteze o stanju univerzuma. Ekozofija artikulira i integrira nastojanja »idealnog ekološkog tima« koji okuplja ne samo znanstvenike različitih disciplina nego i građane. Navedenih sedam obilježja predstavlja opći okvir za sve ekozofske sustave.

Treći dio Godišnjaka posvećen je novom svijetu medija i njihovom utjecaju na okoliš. Tu su prilozi Gerda Tenzera, Horsta W. Opaschowskog i Reinera Griesshammera. Ova se tema inače u ovoj seriji prvi puta pojavljuje u ovom broju, što ukazuje na činjenicu da se otvara novi interesni krug problema. O novim medijima postoje dva oprečna stajališta. Jedni nastoje argumentirati da telekomunikacije i informacije imaju u prvom redu pozitivne učinke na moderno društvo i život, a drugi to osporavaju pokazujući da se i pri novim medijima stvara velika količina otpada, o čemu se dosad nije razmišljalo, te

da oni izazivaju i socijalne posljedice – niz rizika i neizvjesnosti.

Četvrti dio sadrži samo jedan prilog. Hans-Joachen Luhmann piše o utjecaju biografije i životnog iskustva Rachel Carson i Sherwood F. Rowland na otkrivanje ekološkog problema.

Iz šestog dijela izdvojili bismo prilog pod naslovom »Kijeovski memorandum: deset lekcija o Černobilu«. Riječ je o stavovima s konferencije iz Kijeva (20.–22. travnja 1996.), deset godina nakon eksplozije u NE u Černobilu (26. travnja 1986.).

Ovih nekoliko redaka o Godišnjaku ekologije 1997. pokazuje da je i u ovom godištu sabrano niz zanimljivih priloga i tema koje su zanimljive kako stručnjacima tako i »ljubiteljima« ekoloških tema. Neke su interesantne po tome kako ih autori obrađuju i unose nove momente u interpretaciju. Druge su za nas važne po tome što predstavljaju izvjesni »novum« tj. proširenje tematike socijalne ekologije na klasične teme, kao što je primjerice, problematika ekološkog pristupa životnim stilovima.

Ivan Cifrić